

Renato Bova Scoppa

MEMORII
1941-1944

traducere

Ionescu Cristian Gabriel

editura

Miidecărți

Bragadiru - 2021

PRIMA ÎNTÂLNIRE CU ANTONESCU

- **SCHIMBURILE DE ACREDITĂRI
CU MINISTRUL GERMANIEI
LA BUCUREȘTI**
- **AVERTISMENT DE LA GENEVA**
- **JUSTIFICĂRILE ROMÂNILOR LA
RĂZBOIUL DIN EST**

În mai 1941, când am fost transferat de la Lisabona la București, neașteptata mutare m-a contrariat foarte mult. Lisabona era un post de observație de mare interes și munca acolo era pasionantă. Pe de altă parte, sejurul meu de acolo a fost foarte scurt ca să nu consider o eroare un transfer atât de rapid. La jumătatea lui iunie eram la Roma. Pe data de 20 am fost primit de Ciano. Câteva minute de audiență și, ca întotdeauna, nici o instrucțiune! Și, totuși, peste două zile Germania va ataca Rusia și România va fi alături de Axă într-un război absurd.

Am ajuns la București la 1 iulie. Chiar în seara sosirii mele, niște avioane sovietice s-au agitat pe cerul Capitalei, ceea ce a făcut ca cerul să se lumineze în noaptea caldă de vară.

La 5 iulie, am prezentat scrisorile de acreditare Regelui Mihai, la Sinaia. Iar la 6 iulie, ministrul de Externe, care deținea și funcția de vicepreședinte al Consiliului, profesorul Mihai Antonescu, a venit la mine la masă, la legăție. Scund, brunet, măsliniu, cu ochi negri, vioi, expresivi, neliniștiți, care-i dominau contrastant chipul, îmbrăcat cu o prețiozitate care nu reușea niciodată să devină elegantă degajată, tânărul Antonescu avea același nume de familie ca și dictatorul, fără a fi legat de el prin nicio rudenie. Mihai Antonescu fusese apărător într-o cauză de divorț a generalului omonim și, prin pledoaria curajoasă pe care strălucitul avocat o făcuse în favoarea clientului său, se născuse între cei doi o strînsă prietenie, care urma să-i ducă, împreună, după numeroase și lungi tribulații, până în fața plutonului de execuție.

Strălucit orator, Mihai Antonescu s-a făcut repede cunoscut în cercurile publice din București. Apoi s-a specializat, printr-o lungă serie de studii, în problemele de politică externă și a obținut catedra de drept internațional a Universității din Capitală. La această calitate de profesor, Antonescu ținea foarte mult. Despărțit de soție, el devenise practic un membru al familiei mareșalului Antonescu și gurile rele pretindeau de-a dreptul că soția mareșalului nu ar fi fost insensibilă la farmecele tânărului ministru. Mareșalul Antonescu nu avea copii și se putea spune că familia sa era practic constituită din cei doi soți, din tânărul Antonescu și din văduva lui Goga, un cvartet care era aproape mereu împreună. Văduva lui Goga avea, în special, asupra mareșalului - cum vom vedea mai bine în continuare -, o influență excepțională și o bună parte din întâmplările care s-au succedat în România, din 1940 până în 1944, aveau amprenta acestei consilieri foarte ascultate și, din păcate, nu totdeauna bine inspirată.

Stabilisem cu profesorul Antonescu să luăm masa împreună, pentru a putea proceda la un schimb larg de vederi asupra situației politice generale. Nu aveam atunci nici un fel de cunoștințe asupra omului și, ca de obicei, mi-am propus să-l ascult cu atenție și să-l studiez înainte de a mă deschide înaintea lui. Dar omul nu a întârziat să se dezvăluie. După masă, așezați într-un divan din marele salon al legăției, care era însă rece și impersonal,

i-am vorbit despre straniul incident care mi se întâmplase în ziua anterioară cu ministrul Germaniei, Baronul von Killinger, și i-am citit schimbul de scrisori care avusesse loc în ziua aceea între mine și reprezentantul german, în consecința unei vizite pe care i-o făcusem. Baronul von Killinger îmi scrisese în acești termeni:

„Excelență,

Un informator al meu mi-a spus ceea ce urmează: după ce l-a vizitat pe ministrul von Killinger, noul ministru al Italiei ar fi declarat în Legația Italiei - și asta în prezența domnului Formentini și a Baronului Aloisi - că ministrul Germaniei nu i-ar fi făcut nici o impresie. Întrucât va trebui - ca reprezentanți ai puterilor Axei - să colaborăm strâns, îmi permit s-o țin la curent pe Excelența Voastră cu informațiile care-mi parvin, și nu le exclud pe cele furnizate de agenți, pentru a vă oferi un exemplu despre modul cum se lucrează în culise la București. Sunt convins, firește, că este vorba despre o informație falsă și este adevărat că asemenea informații nu merită să fie luate în considerație, dar, cum jocul intrigilor este foarte la modă în București, de data aceasta este bine să fiți informat.

Am răspuns imediat:

„Excelență,

Având în vedere faptul că-mi faceți onoarea să-mi scrieți în italiană, răspund la scrisoarea dvs. din 5 iulie în aceeași limbă. Informatorul pe care-l aveți în casa mea v-a furnizat o știre în întregime inventată. Sper că îmi veți face onoarea să credeți că nu obișnuiesc să exprim judecăți asupra unor situații și oameni politici în prezența unor terțe persoane, care ar putea să fie agenți informatori. În cazul în speță, pot să adaug că nu am exprimat nici un fel de judecată asupra Excelenței Voastre, nici într-un sens, nici în altul. Îmi veți îngădui, deci, Excelență, să vă spun că am primit scrisoarea dvs. cu o anume stupeoare, pentru că, dacă dvs. înșivă spuneți că este vorba despre o informație falsă, ea merita să fie aruncată imediat la coș. Din felul în care chiar dvs. apreciați informația, rezultă clar și limpede că agentul dvs. lucrează din fantezie, poate pentru a justifica o activitate remunerată. Înțeleg totuși spiritul în virtutea căruia mi-ați comunicat informația și pentru asta vă mulțumesc.

Mihai Antonescu a surâs ironic, în ceea ce privea conținutul scrisorii ministrului german, și m-a felicitat fără rezerve pentru răspunsul pe care i-l dădusem. I-am povestit atunci fără multe reticențe care erau ideile președintelui portughez și eforturile pe care acesta le făcuse pentru a evita ca Italia să intre în conflict. Spre stupoarea mea totală, Mihai Antonescu mi-a spus că Salazar „vedea just! România intrase în război de numai 15 zile și ministrul ei de Externe nu credea deloc în victoria Axei! Am înțeles imediat că omul politic român era un realist de anvergură și că își dădea perfect seama despre situația politică generală și despre consecințele probabile ale inumanului conflict. Pentru că el avusese imediat o viziune clară despre ceea ce însemnau ideile mele, i-am spus că vreau să-i arăt copia unei scrisori trimisă de mine lui Ciano la 2 mai 1939, de la Geneva, și i-am citit cu voce tare ce scrisesem cu patru luni înainte ca Germania să invadeze Polonia. Sub titlul de cronică istorică, reproduc aceste rânduri aici:

„Londra este acum decisă la încercarea supremă și speculează asupra certitudinii că războiul, impopular atât în Germania, cât și în Italia, deficitul de materii prime și precaritatea mijloacelor financiare ar determina o rapidă prăbușire internă a regimurilor de la Roma și Berlin, după care s-ar putea încheia repede pacea, cu guvernele care ar urma dictaturii, fără să se repete erorile de la Versailles. Pe lângă aceasta, Londra este matematic convinsă de intervenția americană, fiind de la sine înțeles că în nici un caz America nu va permite ca Anglia să fie bătută. O înfrângere britanică, într-adevăr, ar altera echilibrul mondial și în Pacific, cu grave consecințe pentru Statele Unite și, pe de altă parte, o victorie zdrobitoare a fascismului în Europa ar pune în joc și existența democrației în America.

În cazul unui conflict european, statele majore franceze și britanice ar fi de acord să aplice imediat efortul maxim al ofensivei terestre, aeriene și navale împotriva Italiei, și asta din următoarele rațiuni: 1) pentru că se consideră linia Siegfried practic impenetrabilă; 2) pentru că se crede că o ofensivă violentă împotriva Italiei ar putea să istovească rezistența morală a acesteia din urmă, a cărei opinie publică este considerată, în marea ei majoritate, ostilă unui război alături de Germania; 3) pentru că sunt încredințate că Italia nu este pusă la punct cu pregătirea ei militară, fie datorită deficiențelor stocurilor, fie pentru

că rezervele nu ar fi suficiente, fie pentru că aviația nu ar avea tot materialul necesar pentru o mare luptă ofensivă.

La Paris, mulți oameni responsabili sunt convinși că, atunci când va deveni inevitabil un război între Polonia și Germania și va atrage fatal Anglia și Franța în conflict, Italia va putea să rămână într-o poziție de neutralitate armată. În felul acesta, Ducele ar deveni arbitru destinului Europei. La momentul oportun al conflictului, conservând intacte forțele sale, Italia s-ar ridica mai mult la rangul de judecător decât de mediator și destinele lumii ar trebui, în ultimă analiză, să rămână în mâinile ei, fără a mai socoti că, numai rămânând neutră, nu ar risca destinul imperiului.“

Mihai Antonescu mi-a spus că el vede situația aproape în același fel. El socotea intervenția Americii un eveniment fatal și cu un caracter hotărâtor, firește. Cum era și logic, l-am întrebat atunci pe omul de stat român din ce motiv favorizase intrarea României în războiul împotriva Rusiei. Ministrul Antonescu m-a făcut să înțeleg clar că el nu favorizase de fapt o asemenea participare, dar a calificat-o ca „o necesitate ineluctabilă față de care se aflase țara sa“. El mi-a vorbit îndelung despre confruntarea tragică a celor două imperialisme în luptă: cel german și cel rus, și despre fatalitatea ca acestea să atragă în vârtej țările care, asemeni țării sale, se află la frontiere, între cei doi coloși. „Alternativa noastră era dramatică - mi-a precizat Mihai Antonescu. Exemplul Poloniei, al Iugoslaviei și al Greciei este întru totul semnificativ. A nu te supune voinței dictatorului german însemna a fi înghițit de abis. Pe de altă parte, noi și finlandezii avem rațiuni istorice care oferă justificare morală războiului nostru. Profitând de dramatica situație din Europa, Rusia ne-a luat două dintre provinciile noastre cele mai frumoase. Pentru a ne sustrage presiunii mortale din vest, noi a trebuit să acceptăm o presiune tot atât de mortală din est. Și, atunci, luptăm în speranța că lupta din răsărit ar putea să salveze și provincia noastră cea mai prețioasă: aceea din nord, Transilvania, pe care am pierdut-o prin odiosul arbitraj de la Viena. Noi ne aflăm la punctul de intersecție al intereselor rusești și germane, suntem în pragul Balcanilor - exact în punctul unde se rupe echilibrul Europei, și stăpânim gurile Dunării. În aceste condiții, era imposibil pentru noi să rămânem în afara conflictului.“

Începând din ziua aceea, a început între mine și ministrul Antonescu un schimb strâns de idei și de intenții, care aveau două mobiluri precise. Primul

consta în a face guvernul din Roma, total subjugat de iubire istorică pentru Ungaria revizionistă și filonazistă, să înțeleagă valoarea pe care România ar putea s-o aibă pentru Italia. Al doilea - mai dificil - era de a face ca Roma, de acord cu Bucureștii, să sondeze alianții în vederea unei păci pe cât posibil onorabile, destinată să le sustragă consecințelor tragice ale unei înfrângeri pe care, și unii, și alții, o prevedeam inevitabilă în perspectivă.

La 6 august 1941, am semnalat la Roma ceea ce mi-a spus Antonescu la prima problemă, și anume: „Problema Europei de mâine, deși pare încă prematură, este aceea care, totuși, ne preocupă într-un mod covârșitor. Eu i-am spus clar ministrului Germaniei, von Killinger, că noi, românii, nu putem să ne imaginăm că ordinea nouă va fi numai o etichetă aplicată unei păci injuste, realizată prin violări și comprimări. Germania nu trebuie și nici nu poate să repete greșelile Germaniei militariste, exclusiviste și materialiste din 1914. În 1648, pacea de la Westfalia a fost preludiul dispersării rasei germane și un popor cult, civilizată, pătruns de cultura europeană, a fost divizat pentru două sute de ani. Dacă Europa vrea să regăsească seninătatea și pacea pentru un lung șir de generații, ea trebuie să se asigure împotriva predominării unei singure rase, care de un secol și jumătate amenință pacea lumii.

Dar dacă aceasta este o necesitate cu caracter general, există și o alta, care vă privește direct pe voi, italienii. Dacă Europa de mâine va fi cu adevărat constituită pe baza unei ordini noi, echitabile și drepte, pe care omenirea o așteaptă cu neliniște, problema echilibrului raselor, mai mult decât acela al naționalităților, se va impune în formă acută și definitivă. Italia și Franța ar putea să se regăsească și, împreună cu Portugalia, cu Spania și România, să creeze acea Axă latină în Europa meridională, destinată să bareze expansiunea germanismului și veleitățile slavismului. Această Axă longitudinală, care astăzi pare un mit, ar putea să fie o realitate vie și vitală a Europei de mâine, nu numai din punct de vedere politic, dar și moral, cultural și economic. O asemenea barieră ar trebui să aibă posibilități de existență fecundă. Dacă, apoi, în loc de o ordine nouă, va rezulta din război o *pax germanica*, pur și simplu, această necesitate a unei înțelegeri latine mi s-ar părea cu atât mai necesară.

Îmi permit să precizez că ar trebui să punem temelile, să pregătim terenul încă de acum, înainte ca Germania să se situeze față de noi pe poziții atât de netede și definitive încât ar fi în măsură să facă absolut imposibilă această

fericită înțelegere. Îmi dau seama perfect despre dificultățile care există în ceea ce privește realizarea unui astfel de proiect. În primul rând, înțelegerile voastre și prietenia voastră cu Ungaria. Dar nu uitați că Ungaria a făcut o politică filoitaliană pentru că politica italiană de după Versailles a fost o politică revizionistă, care convenea intereselor ei și se adresa posibilităților și aspirațiilor ei. Însă Ungaria Mare, al cărei vis se nutrește la Budapesta, va constitui un pericol serios pentru Italia de mâine. Aspirațiile ungurești asupra Croației, la porțile dalmatine, se vor preciza și mai mult și o Ungarie mărită, militaristă și naționalistă, va fi într-o zi o mare primejdie pentru voi; primejdie pe care nu ar putea s-o reprezinte niciodată România, destinată unor funcțiuni istorice de echilibru într-un sector atât de răvășit al lumii.“

În timpul lunilor următoare, m-am străduit să fac să se priceapă valoarea pe care o înțelegere a noastră cu Bucureștii ar putea s-o aibă pentru a determina o resuscitare a vitalității României. Într-adevăr, în ciuda marilor sacrificii pe care războiul le impunea și a efortului enorm pe care acesta îl implica în toate sectoarele, în ciuda crizei politice și economice, a rebeliunilor, a amputațiilor teritoriale (patru provincii pierdute dintr-o singură lovitură!), a cutremurului etc., România, în 1941, da dovadă de o excepțională vitalitate. Toți cei ce acuzaseră România de bizantinism, de balcanism, de levantinism, sinonime disprețuitoare, care trebuiau să demonstreze decăderea morală, politică și socială a unui popor, nu puteau decât să recunoască faptul că România da dovadă de o forță de rezistență și de o ținută morală de care foarte puțini o credeau capabilă. Nu era altceva decât unul din fenomenele de biologie istorică, care, în timpul războiului, distruseseră vechi legende și zădărniseră previziuni facile.

Având în vedere această revelație, dar, mai ales, în scopul de a obține ca cele două țări să poată concerta o *acțiune comună*, în toamna lui 1941 am intensificat eforturile mele pentru a determina pe ministrul de Externe italian să vină în România. Am semnalat în diverse ocazii că domnul Mihai Antonescu revenea cu o insistență de excepție asupra necesității unei înțelegeri *oportune* între Roma și București. Ministrul de Externe român sublinia că o asemenea înțelegere trebuia să survină „înainte de a fi prea târziu”! Era clară dorința oamenilor politici români de a slăbi presiunea germană, care se făcea simțită tot mai intens asupra țării lor. Însă, credința că în ofertele lor neîntrerupte ar fi

fost doar ideea de a edifica un contra-altar de protecție față de puternicul aliat german ar fi fost o miopie politică. În ciuda rănii provocate de arbitrajul de la Viena, care imediat după 1940 ne diminuase pozițiile politice în România - asta și datorită faptului că o propagandă italiană facilă făcea să cadă asupra Italiei întreaga responsabilitate pentru acea sentință arbitrară și nu arbitrală -, trebuia avut în vedere faptul că, printr-un simplu gest, am fi putut nu numai să câștigăm o poziție de prim plan, dar să punem și bazele unei înțelegeri diplomatice care ar fi putut, dacă era realizată la timp, să fructifice și să împiedice nu prăbușirea fascismului - care și-a semnat definitiv condamnarea la 10 iunie 1940 -, ci totala catastrofă italiană.

Iată de ce o vizită a ministrului de Externe italian - care era un antigerman notoriu și care a fost ostil intrării noastre în război, deși n-a știut să scindeze responsabilitatea sa de aceea a socrului - ar fi putut, având în vedere ideile lui Mihai Antonescu, să ducă la mari rezultate. Iată de ce m-am dedicat cu trup și suflet acestei idei și am lucrat pentru a încerca s-o realizez. Dar întreprinderea nu era deloc ușoară. Înainte de toate, puneau piedici viitoarei călătorii germanii, care îl priveau pe Ciano „cu mare dispreț”; apoi, o obstaculă Mussolini, care nu voia să se angajeze în ceva neagreabil pentru Budapesta; în sfârșit, o împiedecau acei funcționari de la Palatul Chigi, care, fiind la modă dragostea fără margini pentru tot ceea ce *suprasolicita* Ungaria, nu numai că detestau România, dar puneau și bețe în roate la tot ceea ce putea fi convenabil pentru București.

Firește, nu i-am putut face să înțeleagă spre ce scopuri reale trebuia să țintească o vizită a lui Ciano în Capitala românească. Dar motivele pe care le invocam în cadrul politicii contingente erau acelea și numai acelea care, prin ele însele, ar fi trebuit să facă necesară călătoria în speță. În România, lucram în circumstanțe deosebit de dificile. Plecând de la considerentul că România făcea parte din spațiul vital german, Baronul von Killinger, ministrul Germaniei, își asumase la București un rol de proconsul. Rostise discursuri care suscitaseră vii frământări în opinia publică românească; Își asumase atitudini dictatoriale, se amestecase decis în politica internă românească, insistând pe lângă mareșalul Antonescu să refacă relațiile și colaborarea cu legionarii și nu pierduse ocazia de a se impune prin intermediul unor metode și sisteme care nu reușiseră deloc să se facă agreabile sensibilității românești.